

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA, (CONTROL ARQUEOLÒGIC) EFECTUAT A LA
RONDA UNIVERSITAT I C/BALMES (BARCELONA,
BARCELONÈS)

Codi: 013/03

Miriam Esqué Ballesta
Juny de 2003

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ
2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA
3. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS
4. METODOLOGIA
5. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS
6. FOTOGRAFIES I PLANIMETRIES
7. CONCLUSIONS
8. UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES
9. BIBLIOGRAFIA

1.INTRODUCCIÓ

Degut a les obres d'instal·lació d'una estesa de cables elèctrics com a reforç de la xarxa de la zona als carrers Ronda Universitat i C/Balmes de la ciutat de Barcelona dutes a terme per part de l'empresa ESPELSA (Fecsa-Endesa) durant el mes de juny i que requeria l'obertura d'una rasa d'uns 200m aprox. , amb una profunditat màxima de 90cm , i un cop avaluada la importància històrica i arqueològica d'aquesta zona, es va prendre la decisió d'efectuar un control arqueològic a càrrec de l'empresa ATICS S.L. , sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Miriam Esqué, per tal de detectar i documentar les possibles restes conservades.

Per tal d'assolir els objectius previstos per l'empresa ESPELSA, es van anar efectuant un seguit de cates al llarg dels esmentats carrers, per tal de localitzar els diversos serveis que es troben a la zona i que poguessin dificultar la instal·lació dels cables allà on era previst efectuar l'estesa dels mateixos.

Seguidament es procedia a aixecar el paviment que cobria la vorera i els 20cm de preparació de formigó per a la mateixa, amb un martell pneumàtic, a continuació el buidatge es feia tant de forma manual com mecànica, depenent de l'espai que es podia facilitar als vianants.

2.SITUACIÓ GEOGRÀFICA

La ciutat de Barcelona reuneix una triple capitalitat, capital de Catalunya, de província i comarcal. Situada entre la Serra de Collserola i el mar, per tot el Pla de Barcelona, des de més enllà del riu Besòs, fins al Llobregat. La gran ubrs sobrepassa el seu terme municipal i aplega els municipis veïns de Badalona, Montgat, St.Adrià de Besòs, Sta. Coloma de Gramenet, St Just Desvern, Esplugues de Llobregat i l'Hospitalet de Llobregat.

La intervenció que ens ocupa es va dur a terme a la vorera dels carrers Ronda Universitat, 10-22 fins a Balmes, 2-12, a tocar de la cantonada amb la més que cèntrica Plaça de Catalunya i C/ Pelai respectivament, centre turístic, comercial, de negocis i neuràlgic de Barcelona en infinitat d'aspectes.

Aquesta zona es troba en el punt de contacte dels districtes de l'Eixample i Ciutat Vella, l'Eixample envolta la ciutat vella i es fon amb els antics ravals i pobles del pla, ara barris de la gran ciutat.

L'origen de l'Eixample el trobem en l'espai del pla del Barcelonés que hi havia fora muralles, entre la ciutat i els pobles de la rodalia. Fins a començaments del s.XIX, les muralles medievals de Barcelona eren prou grans per acollir una ciutat que anava creixent, però amb l'inici de la industrialització es van fer petites amb les noves fàbriques i el creixement consegüent de la població.

Entre el 1854 i 1856 s'aconsegueix enderrocar les muralles i uns any més tard, al 1859 es posa en marxa l'anomenat Pla Cerdà, una gran xarxa de carrers perpendiculars i transversers, tots ells uniformes, excepte les dues vies esbiaixades superposades: la Diagonal i la Meridiana.

El districte de Ciutat Vella es divideix en quatre grans barris, la Barceloneta, el Casc Antic, el barri Gòtic, i el Raval.

La zona que ens ocupa es troba situada al barri del Casc Antic, l'extensió medieval de la ciutat, que atén a la necessitat d'agrupar tota una sèrie de barris d'estructura medieval.

3. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS

La zona del centre de Barcelona a la que ens referim és una zona d'interès arqueològic i gran valor històric, molt a prop de la ciutat medieval i assentada sobre terrenys quaternaris.

La intervenció es realitzava per l'interès per documentar la possible localització del camí de ronda extern de la muralla moderna de la ciutat, i el traçat d'uns dels seus bastions de defensa.

La història de la ciutat de Barcelona sembla que arrenca d'un primitiu poblat ibèric, situat al promontori de Montjuïc. Ja des d'època romana la ciutat esdevé un centre de gran importància, la ciutat de *Barcino*, situada al cim del mont Tàber, geològicament un paleorelleu exhumat en retrocedir gradualment el *turó Barcelona*, on actualment hi ha la Plaça Sant Jaume i la Catedral. Fou sobre aquest turó on s'ubicà la ciutat romana en època d'August, i la Plaça Sant Jaume respon a la probable ubicació del *forum* de la ciutat.

Com a conseqüència de l'augment de població que es produeix ja des de començament del s. IX, s'urbanitzà una part del territori que ocupava fora del recinte de les muralles romanes, i per tal de protegir aquests nous nuclis de població anomenats *vilanoves* al voltant de centres d'ordre econòmic o religiós,.

Durant els s. XI i XII, aquests nuclis de població van anar creixent i se'n crearen de nous degut a un moment d'expansió econòmica, i amb la preocupació de protegir aquests barris i edificis establerts fora de la muralla romana es va començar a construir una nova línia defensiva.

Aquesta construcció es va ampliar amb una segona fase acabada a mitjans del s. XIV essent el primer tram el construït a la Rambla. No obstant, el creixement de població del barri del Raval va plantejar la necessitat d'una tercera línia de muralla que aniria des de la Plaça Catalunya fins a les Reials Drassanes, passant pel carrer Pelai, Ronda de Sant Antoni i Sant Pau.

Al s. XVII les necessitats defensives degudes a les noves tendències com l'ús de la pólvora, van provocar la reforma al llarg de la muralla medieval amb la construcció d'una sèrie de baluards defensius

Al s.XIX un nou augment demogràfic de la ciutat, va provocar que s'enderroqués la major part de la línia de muralla medieval, de la qual encara se'n conserva algun tram corresponent al sector proper al mar i al Portal de Santa Madrona.

D'aquesta muralla medieval amb totes les seves modificacions i baluards, se'n documenten alguns trams en algunes intervencions arqueològiques realitzades a la ciutat, properes a la zona tractada en aquesta intervenció, com són les efectuades per Albert Bacaria a l'Abril de 1994, motivades per les obres de remodelació del tram del ferrocarril metropolità de Barcelona. Aquesta intervenció es va realitzar a la Pl. Universitat, enllaçant amb la Rda. Universitat i carrer St.Antoni, amb una prolongació als carrers Pelai i dels Tallers.

Es va documentar un dels segments del sector nord-est de la muralla de la ciutat, d'època tardomedieval, i les restes d'un dels baluards de la tercera línia de muralla, el *baluard dels tallers*, que es va construir el 1697, i enderrocat al s.XVIII amb la resta de la muralla.

En una altra intervenció realitzada una mica més lluny de la zona que ens ocupa, a la Pl. Catalunya amb carrer Fontanella, duta a terme entre els mesos de gener i març de 2002 per Laura Suau (Atics s.l), es van documentar dos trams de murs d'època medieval, com a part de les restes de fonamentació de dues torres associades al llenç de muralla aixecada a mitjans del s.XIV.

Es va documentar també en aquesta intervenció les restes d'un tram de mur identificat com un dels baluards defensius bastit un cop acabada la guerra dels Segadors (1652), davant del portal de l'Àngel (estructura de característiques similars al baluard dels Tallers). Així mateix amb les restes d'un altre element d'aparell constructiu similar a l'identificat com a baluard, però la ubicació no està reflectida a la documentació històrica.

4. METODOLOGIA

Per tal d'aconseguir els objectiu marcats, cal seguir una metodologia sistemàtica i adequada. La que s'ha realitzat en aquesta intervenció s'inspira en el mètode de registre utilitzat per E.C.Harris i per A.Carandini (Harris, 1975, 1977, 1979; Carandini 1977, 1981). Es tracta de registrar objectivament els elements construïts i estrats que s'identifiquen (tant els que es conserven en alçat com els que es descobreixen en el subsòl), realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d' "Unitat Estratigràfica" (u.e.) que individualitza els uns dels altres. Cada u.e. es registra en una fitxa on s'indica: la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, la situació en les plantes i seccions i la posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb les quals es relaciona. Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic, compost per plantes i seccions i el material fotogràfic imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

La principal raó de ser de l'arqueologia urbana és l'estudi de l'evolució històrica de la ciutat on es realitzi, allò que ha impulsat i ha provocat canvis en el territori, tant en l'àmbit geomorfològic com urbanístic, històric, organitzatiu i social, fins a esdevenir el fet concret del moment actual.

En el cas que en qualsevol intervenció es trobés algun tipus de material ceràmic, s'ha de recollir i separar diferenciant els materials que han sortit als diversos estrats arqueològics, i ajuden a donar una datació tant dels mateixos estrats com de les estructures que s'hi poden trobar relacionades.

Per a la organització i registre del jaciment es separen les estructures localitzades, siguin del tipus que siguin, en unitats estratigràfiques (UE) anotades en unes fitxes numerades, seguidament es fa un rentat del material un cop acabada l'excavació, una ria tipològica i un marcatge (codificació dels materials i fitxes) per a un posterior inventari per a precisar al màxim la informació recollida posteriorment a les memòries o informes arqueològics.

De la mateixa manera s'actua en el cas de documentar altres materials com el bronze, ferro, vidre, ossos, etc...

5.DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

Els treballs de control arqueològic es van iniciar el dia 11 de juny, tot i que els treballs d'instal·lació dels serveis d'electricitat ja s'havien iniciat pocs dies abans, havent-se efectuat únicament l'extracció de gran part del paviment i la seva preparació de formigó a la Ronda Universitat, i el buidat de les primeres cates sense supervisió arqueològica, a les quals un cop inspeccionades, no creiem que es produís cap desmuntatge ja que els perfils de les esmentades cates eren formats per sauló i també hi podíem observar la presència de diferents serveis.

A partir del dia 11 es va procedir a efectuar el buidat de la rasa donant preferència a les zones ocupades per establiments públics, per tal de fer menys molesta la presència dels treballs urbans.

La profunditat màxima de la rasa és d'uns 90cm, essent en alguns indrets inferior, aproximadament d'uns 70/75cm, degut a la presència d'altres serveis cosa que feia impossible continuar uns centímetres més el buidat, i tenia una amplada màxima de 40cm.

Tot el buidat es va efectuar de forma manual, a excepció dels indrets on l'amplada de la vorera facilitava la presència d'una màquina tipus Bobcat, per tal de deixar un espai suficientment ampli per al pas dels vianants.

La rasa efectuada inicialment a la Ronda Universitat estava formada en la seva totalitat pels 4cms de paviment, seguits de 20cm de preparació de formigó, i seguidament estava formada per uns 70cm de sauló, en altres indrets sorres o graves, tots aquests materials posaven de manifest la presència de gran quantitat de serveis tant de llum, aigua i gas, tal i com es pot observar a les fotografies presentades, així com els corresponents elements de protecció dels mateixos : planxes de ferro, cintes de plàstic i maons en el cas dels serveis elèctrics, i plaques de plàstic en el cas dels serveis de gas.

També es va poder observar la presència del traçat del metro o ferrocarril a tocar de la rasa, per la presència d'un gran mur de formigó, a la banda dreta de la rasa en direcció a la Plaça Universitat.

El C/ Balmes no es va començar a obrir fins que no es va tenir gairebé acabada la instal·lació a la Ronda Universitat per facilitar i no obstaculitzar en gran mesura als vianants, molt nombrosos en aquestes dates.

El xamfrà del C/ Balmes amb Rda. Universitat es va començar a obrir un cop es tenien molt avançats els treballs de reompliment, compactació i col·locació del nou paviment a la rasa de la Rda. Universitat. Amb aquest mateix criteri, i de forma gradual es va anar obrint la rasa del C/Balmes, amb la mateixa metodologia que la rasa anterior, amb la realització de quatre cates per a localitzar possibles serveis, i seguidament la rasa en tota la seva extensió.

El buidat de la rasa del C/ Balmes es va efectuar de la mateixa manera que l'anterior, majoritàriament de forma manual, ja que en aquest cas la vorera era molt menys ample, i per a poder efectuar els rebaixos de manera mecànica es va haver de tallar un carril de la circulació, per així tenir prou amplada per als vianants i els treballadors.

La composició d'aquesta rasa és igual que l'anterior, formada pel paviment, preparació de formigó i sauló, i es podien observar també diversos serveis al llarg de la rasa.

En un únic cas i degut a la gran acumulació de serveis que impedièn la col·locació dels cables elèctrics ja que ocupaven tota la rasa, es va haver d'eixamplar la mateixa uns 20cm més.

6.FOTOGRAFIES I PLANIMETRIES

7. CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica prevista es va dur a terme per que afectava una zona d'interès arqueològic i d'alt valor històric, que preveia la possible documentació del camí de ronda extern de la muralla moderna de la ciutat, i el traçat d'un dels seus bastions de defensa, i per tant calia efectuar una recerca arqueològica preventiva com a seguiment de la intervenció urbanística, d'acord amb la normativa municipal i general en matèria patrimonial, per tal d'evitar en la mesura que fos possible, les pèrdues patrimonials a la ciutat, i efectuar alhora un estudi dels subsòl relacionat amb un sector històric molt important per a Barcelona com és el que ens ocupa.

Degut a la gran abundància d'actuacions urbanístiques realitzades a la zona on s'ha dut a terme la intervenció arqueològica, els resultats del control arqueològic han estat totalment negatius, ja que no s'ha pogut documentar cap estructura de cap tipus ni nivell arqueològic, ja que la totalitat del terreny estava compost per materials de reompliment, com a protecció dels nombrosos serveis esmentats en aquesta memòria.

Cal esmentar també que l'escassa incidència de l'obra al subsòl (només es baixava uns 80 cm. de profunditat i la rasa amidava uns 60 cm. d'amplada) és un altre factor que ha dificultat la descoberta de troballes a nivell arqueològic. Ara bé, no podem descartar que en altres rebaixos que es puguin efectuar en aquesta zona, ens permetin documentar restes arqueològiques de la Barcelona històrica.

8. UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

Fitxa d'Unitat Estratigràfica		UE : 101
Sector:	Fase:	Cronologia: S. XX
DEFINICIÓ :	Paviment	
DESCRIPCIÓ :	Pavimentació formada per lloses quadrades, i que corresponen al nivell de circulació actual dels vianants i vehicles al carrer Balmes i Ronda Universitat. Té uns 3 cm. de potència.	
MATERIAL DIRECTOR :		
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a
	Rebleix a	Es reblert per
	Cobreix a 102	Es cobert per
	Talla a	Tallat per
	Es recolza a	Se li recolza
	S'entrega a	Se li entrega

Fitxa d'Unitat Estratigràfica		UE:102
Sector:	Fase:	Cronologia: S. XX
DEFINICIÓ :	Preparació de paviment	
DESCRIPCIÓ :	Preparació de formigó que dóna consistència al paviment fet per lloses. Té uns 20 cm. de potència.	
MATERIAL DIRECTOR :		
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a
	Rebleix a	Es reblert per
	Cobreix a 103	Es cobert per 101
	Talla a	Tallat per
	Es recolza a	Se li recolza
	S'entrega a	Se li entrega

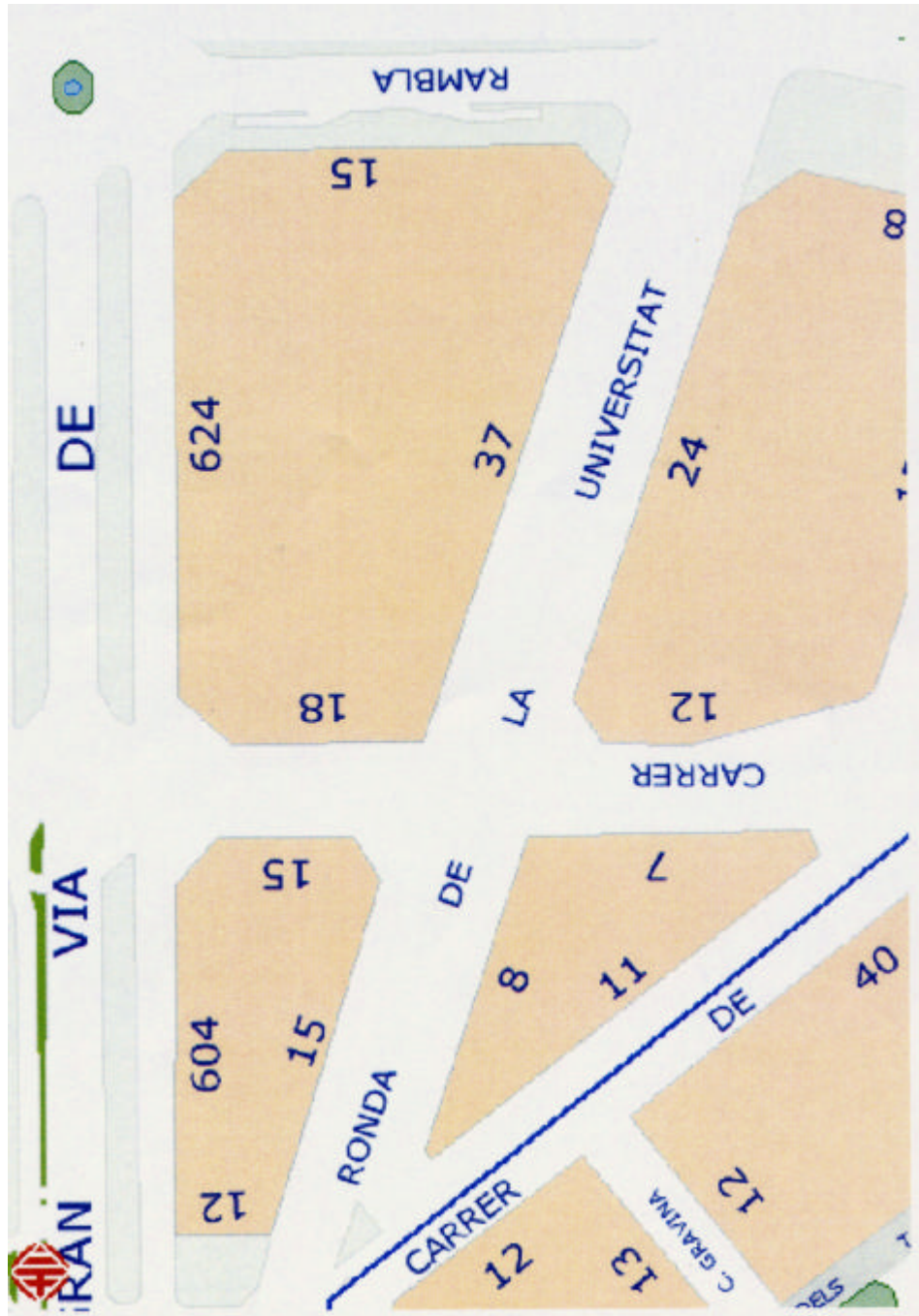
Fitxa d'Unitat Estratigràfica		UE : 103
Sector:	Fase:	Cronologia: S. XX
DEFINICIÓ :	ESTRAT	
DESCRIPCIÓ :	Sauló estèril que segurament va ser dipositat en aquesta zona quan van passar altres serveis subterranis. Té uns 70 cm. de potència.	
MATERIAL DIRECTOR :		
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a
	Rebleix a	Es reblert per
	Cobreix a	Es cobert per 102
	Talla a	Tallat per
	Es recolza a	Se li recolza
	S'entrega a	Se li entrega

9. BIBLIOGRAFIA

BACARIA, A. (1994): *Informe-memòria del seguiment la Plaça Universitat de Barcelona*. Centre d'Arqueologia de la Ciutat de Barcelona. Informe inèdit.

HUERTAS, J.; RODRÍGUEZ, M. (2000): “Muralla medieval de Barcelona: darreres intervencions arqueològiques” a *Actes del I Congrés d'Arqueologia Medieval i moderna a Catalunya*. ACRAM. Igualada.

SUAU, L. (2002): *Memòria de la Intervenció a la Plaça Catalunya i C/Fontanella (Barcelona)*. Informe inèdit.

1.Plànol de situació dels treballs a la ciutat de Barcelona.

2. Plànol de situació de la rasa als carrers Rda. Universitat i C/ Balmes.

1. Foto de la Ronda Universitat un cop extret el paviment.

2. Foto de la Ronda Universitat un cop rebaixat el sauló.

3. Foto de la Ronda Universitat un cop extret el sauló.

4.Foto de la Ronda Universitat un cop etret el sauló.

5.Foto del carrer Balmes un cop extret el paviment.

6. Foto de la rasa del C/ Balmes a l'alçada del no.8.

7. Foto de la rasa del C/ Balmes en el tram de contacte amb la Ronda Universitat.

8. Foto de la rasa del C/ Balmes a l'alçada del no.6.